

NACIONALINIAI STEREOTIPAI VILNIJOS KRAŠTE IR GRUPINIS FAVORITIZMAS

A. Avidonienė, R. Bistrickas

Tarpnacionalinių santykių ir tarpnacionalinių stereotipų tyrinėjimas yra viena iš tradicinių dabartinės socialinės psichologijos temų [2; 10; 11; 14; 16]. Nors ši problema Lietuvai ir aktuali, ilgą laiką čia sunku buvo atlikti šios srities tyrimus. Mat buvo propaguojama, jog nėra jokių problemų dėl nacionalinių santykių. Kartu buvo užkertamas kelias empiriniams tyrimams ir jų duomenų publikavimui. Todėl mūsų darbo tikslas ir buvo plačiau pažvelgti į etninių stereotipų problemą bei pateikti duomenų apie juos.

Tarpnacionaliniai santykiai gali būti nagrinėjami trimis aspektais – kognityviu požiūriu, per emocijas ir elgesį. Nagrinėjant kitos etninės grupės atstovo kognityvų įvaizdį, paprastai remiamasi stereotipo sąvoka. Terminą „socialinis stereotipas“ 1922 m. pasiūlė amerikiečių žurnalistas W. Lippman'as knygoje „Visuomenės nuomonė“. Nuo tada stereotipas suprantamas kaip schematizuotas, supaprastintas kitos grupės apibūdinimas. Svarbiausi stereotipo požymiai, jo nuomone, – turinio netikslumas ir net klaidingumas. 1920–1950 m. stereotipai dažniausiai buvo interpretuojami kaip tiesioginė „dezinformacija“, kaip mitologinių vaizdinių visuma. Tokį požiūrį į stereotipus galima aptikti ir dabartinėje spaudoje. Pastaruoju metu dauguma šios srities tyrinėtojų mano, kad stereotipas, nors ir yra apibendrintas kitos etninės grupės įvaizdis, tačiau ir jame yra „tiesos

grūdas". Patį etninį stereotipą galima būtų apibrėžti kaip pastovų, schematišką, istoriškai susiklosčiusį ir emociškai nuspalvintą kitos etninės grupės apibūdinimą. Dauguma psichologų sutinka su nuomone, kad stereotipų turinys yra greičiau tarpnacionalinių santykių rezultatas, negu dėl jo kylančių problemų priežastis. Stereotipų dinamiką yra tyrinėję nemažai mokslininkų, ir, nors gauti rezultatai yra gana prieštaringi, galime išskirti kai kurias tendencijas [11]: 1) mes labai lengvai linkę charakterizuoti dideles žmonių grupes keletu pastovių bruožų; 2) šie apibendrinti bruožai lieka nepakitę pakankamai ilgą laiką; 3) jie keičiasi gana lėtai, ir tai vyksta tik dėl realių ekonominių, socialinių ir politinių permainų, bendravimas su kitos etninės grupės atstovu paprastai neturi lemiamos įtakos stereotipų kitimui; 4) šie bruožai sustiprėja ir tampa labiau priešiški, kada egzistuoja įtampa tarp grupių; 5) šie bruožai įsisąmoninami anksti vaikystėje, dažnai net nesusidūrus su konkrečios grupės atstovais; 6) stereotipai praktiškai nesudaro ypatingų problemų esant normaliems santykiams, tačiau tampa sunkiai nugalima kliūtimi, egzistuojant įtampai ar konfliktui tarp šių grupių.

Tyrimai rodo, kad net vaikai gerai žino bruožus, kurie sudaro tam tikrų tautų stereotipų turinį, nors tai ir ne instinktai. D. Milner'is savo tyrimuose parodė, kad nacionaliniai stereotipai ir prietarai susiformuoja dėl socialinio išmokimo [4]. Pavyzdžiui, vaikas gali girdėti iš savo tėvų, kad „anglams nepatinka vokiečiai“. Kad vaikas pats išmokyti daryti tokius apibendrinimus, nebūtinai aukštas jo pažinimo procesų išsivystymo lygis. Milner'is parodė, kad vaikystėje stereotipai gali formotis dviem būdais: remiantis individualiu patyrimu, bendravimu su konkrečiais žmonėmis ir abstrakčiomis išvadamis, bendru vienos nacijos požiūriu į kitą. Įdomu pažymėti tai, kad, tiesiogiai bendraudamas, vaikas nesuvokia kito žmogaus

vien tik kaip etninės grupės atstovo, todėl jis netaiko tam žmogui jo grupės stereotipų. Paprastai stereotipai atlieka dvejopą funkciją: jie sukelia pasitikėjimą, leidžia žmogui saugiai jaustis besikeičiančioje aplinkoje, antra vertus, jie atmeta alternatyvius elgesio ir supratimo variantus [1].

Kodėl grupės ar tautos viduje žmonių taikomi stereotipai yra panašūs tarpusavyje? Į šį klausimą atsako prancūzų psichologas S. Moscovici, nagrinėdamas socialinius vaizdinius („social representations“). Socialiniai vaizdiniai – tai ypatinga tikrovės pažinimo forma, jungianti žmonių sukauptas žinias apie pasaulį, žmogaus prigimtį, mokslą, socialinius reiškinius ir kt. [5; 6; 9]. Kaip tik dėl to mūsų reakcija į vieną ar kitą įvykį būna iš anksto apibrėžta ir panaši į visų tos bendruomenės, kuriai mes priklausome, narių reakciją. Pagrindinė socialinių vaizdinių paskirtis yra paversti kažką nepažįstamą pažįstamu, t. y. lengviau suprantamu. Nors nežinomi dalykai patraukia ir suintriguoja žmones, tačiau jie kelia nerimą. Todėl socialiniai vaizdiniai padeda stabdyti naujos informacijos srautą, susiaurinti šią informaciją iki įprastinių kategorijų ir suderinti su situacija, mažinant jos abstraktumą ir didinant aiškumą bei konkretumą. Šioje teorijoje nacionaliniai stereotipai priskirtini prie socialinių vaizdinių. Dar prieš matydami ar girdėdami žmogų, mes bandome susiorientuoti, kaip su juo elgtis, ko iš jo galima tikėtis. Todėl mes jį iš karto priskiriame prie kokios nors grupės (pvz., čigonų), susikuriame jo įvaizdį („tikėkis apgaulės“), o bendraudami su juo, ieškome informacijos, kuri patvirtintų iš anksto mūsų suformuotą nuostatą („ar aš nesakiau“).

Etninius stereotipus kaip tarpgrupinio bendravimo rezultatą išsamiausiai nagrinėjo b. itų psichologai H. Tajfel'as, J. Turner'is bei jų bendradarbiai [3; 8; 11; 12; 15]. Tarpgrupiniu bendravimu šie autoriai laiko tokį bendravimą, kuris yra sąly-

gojamas konkrečios grupinės narystės („grupinio identiškumo“), o asmenų bendravimas yra sąlygojamas daugiau individualių žmogaus savybių („asmeninio identiškumo“). Funkcionuojant grupiniam identiškumui, padidėja konflikto kilimo galimybė, kitas žmogus suvokiamas schematiškai, o pats bendravimas grindžiamas stereotipais. H. Tajfel'as įrodė eksperimentais, kad užtenka vien tik priskirti save prie konkrečios socialinės grupės (socialinės kategorizacijos procesas), kai sava grupė tuoj lyginama su svetima ir ieškoma brolių, kurie galėtų pozityviai išskirti mus iš svetimos grupės [8]. Taigi vien socialinis palyginimas gali skatinti vidinį grupinį favoritizmą. Ši išvada sutampa su Z. Freud'o išvada, padaryta visai kitu teoriniu požiūriu, - priešiškus svetimai grupei yra neišvengiamas ir padeda sutelkti, stabilizuoti grupę bei palaikyti jos identiškumą. Z. Freud'as rašė, kad meile visuomet galima susieti didelį žmonių skaičių, jeigu liks ir tokių žmonių, į kuriuos bus galima nukreipti agresiją. Tajfel'o nuomone, net jeigu tarp grupių nėra objektyvių prieštaravimų, mes vis tiek galime pastebėti tarpgrupinės diskriminacijos pasireiškimų, nes vidinis grupinis favoritizmas yra neišvengiamas, tai tiesiog universalus socialinių santykių dėsningumas. Tuomet stereotipizavimo procesas taip pat yra neatšiejama tarpgrupinių santykių dalis. Šiame kontekste stereotipai apibrėžiami kaip schematiški apibendrinimai, pasireiškiantys socialinių grupių homogenišku ir depersonalizuotu suvokimu. Tai galima pritaikyti tiek savai, tiek svetimai grupei. Stereotipizavimas savo grupės viduje lemia tai, kad mes save ir savo grupės narius suvokiame kaip panašius vienas į kitą. Stereotipizavimas visuomet siejasi su socialine kategorizacija, su tarpgrupiniu gyvenimu, tačiau jis tampa visuomenine problema tada, kai akivaizdžiai neatitinka to stereotipo, kurį sukuria apie mus svetimos grupės nariai. Dažniausiai skirtumas išryškėja,

esant konfliktiniams santykiams tarp grupių (etninių ir kitų).

Ar įmanoma sušvelninti, ar net išvengti tarpgrupinės diskriminacijos, sumažinti konfliktų tarp grupių atsiradimo tikimybę? Kitaip tariant, ar galima surasti būdus tautoms bendradarbiauti? Apibendrinant šiais klausimais atliktus tyrimus, galime padaryti tokią išvadą: nors skirtingų grupių narių asmeniniai kontaktai teigiamai veikia tarpgrupinius santykius ir skatina bendradarbiavimą, tačiau tarpgrupinės nuostatos, stereotipai dažniausiai lemia daugiau neg. asmeninių kontaktų dažnumas, pažiūrų panašumas ar net asmeninės simpatijos. Bendra veikla ir tikslai taip pat ne visada padeda bendradarbiauti ir keistis stereotipams. Tyrimai rodo [13], kad konkurencija tarp grupių didina, o kooperacija mažina, tačiau iki galo nepanaikina suvokiamų skirtumų tarp grupių. Nustatyta, kad simpatija svetimos grupės nariams didėja esant bendrai veiklai ir mažėja konkurencijos sąlygomis. Tačiau net veikiant kartu, galutiniai tarpgrupiniai santykiai gali priklausyti nuo pačios veiklos sėkmės ar nesėkmės. Antra vertus, bendra veikla nepanaikina konflikto, jei skirtumai tarp grupių suvokiami taip pat aiškiai, kaip ir anksčiau.

Kiti autoriai (Triandis, Vassiliou) tyrinėjo stereotipų priklausomybę nuo grupių statuso skirtumo. Jie rašo, kad aukštesnio statuso grupėms kontaktai su žemesnio statuso grupėmis tik didina neigiamų stereotipų vertę, nes aukštesnio statuso grupėms naudinga išlaikyti socialinę distanciją, dėl kurios išsaugoma statusų nelygybė. Vertinga atrodo ir K. Liebkind [7] mintis apie tai, jog mažumai ar žemą statusą turinčiai grupei užslėptas etnocentriškumas padeda apsiginti nuo dominuojančios daugumos kultūros, išsaugoti save kaip grupę ar etninę bendriją. Ir tol, kol nebus patenkinti mažumos svarbiausi materialiniai, kultūriniai bei saugumo poreikiai, dominuojanti

grupė tampa neigiamą referentine grupe - lyginant mažumą su ja, siekiama išskirti teigiamas mažumos savybes.

Mūsų empirinio tyrimo tikslas buvo surinkti pirmuosius duomenis apie nacionalinius stereotipus Lietuvoje ir, jais remiantis, pasiūlyti kompaktišką stereotipų matavimo skalę. Mes pasirinkome Vilnijos krašto gyventojus ir tyrėme 4 tautybių - lietuvių, lenkų, žydų ir rusų - stereotipus.

Tyrimo metodika ir tiriamieji. Tiriamiesiems buvo pateikta anoniminė 10 klausimų anketa, kurioje buvo prašoma išvardyti tipinius lietuvių, lenkų, rusų ir žydų bruožus. Buvo apklausta beveik 400 skirtingo amžiaus ir skirtingų socialinių grupių tiriamųjų (moksleiviai iki 18 m., studentai ir dirbantis jaunimas nuo 18 iki 25 m., darbininkai, tarnautojai, kūrybinė inteligentija nuo 25 iki 55 m.; pensininkai). Tačiau į anketos klausimus atsakyti sutiko tik 214 tiriamųjų; 76 lietuviai, 61 lenkas, 39 žydai ir 37 rusai. Lietuviai mielai atsakinėjo į klausimus, o kitų tautybių žmonės labai dažnai atsisakydavo dalyvauti tyrime arba grąžindavo tuščias anketas (maždaug 67%). Pavyzdžiui, dalis inžinerinio personalo darbuotojų parašė, kad jie neatsakinės, nes tyrimo rezultatai gali būti panaudoti nesantaikai tarp tautų kurstyti. Akivaizdu, kad toks dažnas atsisakymas rodo didelį rusų, lenkų, žydų nesaugumą, kuris sietinas su lietuvių nacionaliniu atgimimu ir sudėtinga politine situacija Lietuvoje tuo metu (tyrimas buvo atliktas 1989 m. balandžio-gegužės mėnesiais). Tyrimas taip pat parodė, kad tautinis identiškumas yra susijęs su emocijomis. Daug tiriamųjų rašė, kad jų tautybė teikia jiems laimę, kad kiekvienas žmogus turi didžiulius savo tautybę, smerkė norą būti kitos tautybės (tai ypač būdinga lenkams).

Rezultatų apdorojimas. Kiekvienai tautybei buvo skiriamas lentelė, į kurią buvo surašomi visų keturių tautybių respondentų išvardyti bruožai.

Iš viso buvo išvardyta bruožų: lietuviams - 120, žydams - 111, rusams - 109, lenkams - 95. Po to buvo suskaičiuota, kiek kartų konkrečių bruožų paminėjo kiekvienos tautybės atstovai atskirai ir kartu. Bruožai kurie buvo paminėti mažiau negu 25%, lyginant su dažniausiai paminėtu bruožu, buvo laikomi atsitiktiniais. Taip kiekvienos tautybės bruožų sąrašas sumažėjo maždaug 80%. Po to penkiems ekspertams buvo duota užduotis sugrupuoti likusius bruožus pagal laisvai pasirinktus kriterijus į 4-6 kategorijas. Remiantis šia procedūra, ir buvo nustatytas kiekvienos tautybės stereotipas.

Rezultatai. Skaičiai lentelėse rodo, kiek procentų kiekvienos tautybės atstovų minėjo tam tikrą kategoriją (žr. 1-4 lentelę).

Lietuvius kitos tautos apibūdino taip (, atei-ami dažniausiai paminėti bruožai pagal jų mažėjimą): lenkai lietuvius - darbštūs, nacionalistai, inteligentiški, ūkiški, kultūringi, draugiški; rusai lietuvius - darbštūs, nacionalistai, mylintys gimtinę, santūrūs, uždari; žydai lietuvius - darbštūs, ūkiški, mylintys gimtinę, mandagūs, santūrūs; lietuviai save (autostereotipas) - darbštūs, mylintys gimtinę, nuolankūs, santūrūs, pavydūs. Reikia pažymėti, kad lietuvių stereotipas yra gana teigiamas, vienintelis neigiamas bruožas - nacionalizmas, kurį dažniausiai nurodė lenkai ir rusai.

Lietuviai apibūdino rusus taip (dažniausiai mi-

1 l e n t e l ė. Lietuvio stereotipas

Bruožas	Kas nurodė (%)				
	lenkai	rusai	žydai	petys lietuviai	visi, išskyrus lietuvius
Darbštus	48	35	56	50	30
Nacionalistas	28	16	5	1	18
Kultūringas	15	5	8	4	10
Mylintis gimtinę	5	5	10	20	7
Santūrus	-	7	10	20	5

2 l e n t e l ě. Ruso stereotipas

Bruožas	Kas nurodė (%)				
	lenkai	lietu- viai	žydai	patys rusai	visi, išskyrus rusus
Žemos kultūros	43	44	15	8	31
Draugiškas	20	34	21	11	20
Tingus	22	13	8	3	16
Malonus bendraujant	17	8	13	24	13
Šovinistas	16	-	5	3	8

3 l e n t e l ě. Lenko stereotipas

Bruožas	Kas nurodė (%)				
	lietu- viai	rusai	žydai	patys lenkai	visi, išskyrus lenkus
Spekuliantas	30	11	10	2	15
Išpuikęs	25	11	10	2	13
Žemo išsilavinimo	8	5	8	8	7
Mandagus	7	3	8	31	4
Darbštus	-	3	5	36	2

4 l e n t e l ě. Žydo stereotipas

Bruožas	Kas nurodė (%)				
	lietu- viai	lenkai	rusai	patys žydai	visi, išsky- rus žydus
Protingas	36	39	46	31	32
Vieningas su savo tauta	32	16	8	13	21
Mokantis gyventi	24	26	24	10	20
Aukštos kultūros	16	16	22	23	17
Draugiškas	17	7	5	13	10

nimų bruožų mažėjimo tvarka): žemos kultūros, tingūs, šovinistai, girtuokliai, tėvynės nemylintys klajokliai; lenkai rusus: geraširdžiai, žemos kultūros, išūlūs, draugiški, tingūs; žydai rusus: atviri, draugiški, tiesūs, geraširdžiai; rusai save: paprasti, atviri, darbštūs, mėgstantys ir mokantys bendrauti. Galima pastebėti, kad ruso stereotipas gana prieš-

tingas: lietuviai apibūdina rusus neigiamai, žydai – teigiamai, lenkai – ir neigiamai, ir teigiamai, nors bendra heterostereotipo tendencija krypsta į neigiamą pusę.

Lietuviai lenkus charakterizavo taip: spekuliantai, išpuikę, nesąžiningai žiūrintys į darbą, nutautėję; rusai lenkus: spekuliantai, draugiški, malonūs bendraujant, išpuikę, egoistiški; žydai lenkus: veidmainiški, išpuikę, miesčioniški, mandagūs, žemo išsilavinimo; lenkai save: darbštūs, kultūringi, mandagūs, religingi. Kaip matome, egzistuoja aiškus prieštaravimas: lenkai save vertina tik teigiamai, tuo tarpu kitų tautybių žmonės nurodo tik vieną kitą teigiamą bruožą.

Lietuviai žydus charakterizavo taip: protingi, gudrūs, apsukrūs, lengvai prisitaikantys; lenkai žydus: gudrūs, protingi, apsukrūs, darbštūs; rusai žydus: protingi, lengvai prisitaikantys, siekiantys išsilavinimo; žydai save: protingi, darbštūs, lengvai prisitaikantys, siekiantys išsilavinimo. Kaip ir lietuvių, žydų stereotipas yra teigiamas, auto-stereotipas ir heterostereotipas labai panašūs.

Tik keletas žmonių anketose parašė, kad žmogaus savybės nepriklauso nuo jo tautybės, visiems kitiems tipinių bruožų išvardijimas nekėlė jokių abejonių. Išrinkę populiariausius stereotipuose dažniausiai minimus bruožus, mes sudarėme stereotipų matavimo skalę. Ja galima tirti, pavyzdžiui, kiek respondentas remiasi stereotipais, vertindamas kitų tautybių žmones, nuo ko priklauso ši savybė, kaip ji kinta gyvenime ir kt.

Rezultatų analizė. Išanalizavę rezultatus, galime teigti, kad visose keturiose grupėse pasireiškia vidinio grupinio favoritizmo fenomenas: visų keturių tautybių nuomonė apie save yra daug palankesnė negu apie kitas tautybes. Ši grupinio favoritizmo tendencija rodo, kad kiekviename etninėje grupėje visiškai priima savo statusą Lietuvoje ir nenori keisti tautinės identifikacijos. Todėl kiekviena tirta etninė grupė Vilnijos krašte suvokia

savo grupę kaip turinčią pakankamai aukštą statusą. Tik lietuvių autostereotipe pasitaikė neigiamas bruožas – „pavydus“. Tai rodo, kad kiekvienoje grupėje nacionalinė identifikacija yra teigiama, o joms priklausančių narių etninė savigarba – aukšta. Todėl etnis identiškas gali būti panaudojamas grupei sutelkti, siekiant jai svarbių ekonominių ar politinių tikslų. Galima prognozuoti, kad, esant tokiai teigiamai identifikacijai, bet kokioms kalboms ar veiksmai, skatinantys tautinę asimiliaciją, tautybės pakeitimą, nejautrumas tautos kalbai, kultūrai, sutiktų pasipriešinimą. Todėl etnis grupinio favoritizmo pasireiškimas Vilnijos krašte psichologiškai, matyt, labiausiai nulėmia įvairius tarpnacionalinius nesusipratimus ir nacionalizmą kasdieniniuose santykiuose.

Lyginant autostereotipus ir heterostereotipus, matyti, kad didžiausi skirtumai yra tarp rusų ir lenkų stereotipų. Tai patvirtina, kad labiausiai problemiški yra rusų ir lenkų santykiai su kitataučiais Vilnijos krašte, ypač jų santykiai su lietuviais. Be to, tai patvirtina ir J. Turner'io duomenis, kad aiškūs skirtumai tarp autostereotipų ir heterostereotipų rodo šių etninių grupių tarpnacionalinio bendravimo konfliktiškumą. Labiausiai nepalankią nuomonę apie rusus ir lenkus kaip tik ir išsakė lietuviai, nors rusų ir lenkų nuomonė apie lietuvius yra gana teigiama. Akivaizdu, kad tokiems stereotipams daugiausia įtakos turėjo konkrečios istorinės, politinės ir ekonominės sąlygos. Stereotipai šiuo atveju tik rodo lietuvių tautos suvokiamą neteisybę, bet nėra neteisybę gimdanti priežastis. Todėl tas stereotipas dažniausiai pasireiškia bendraujant su konkrečiu žmogumi, jo turinys dažnai būna visiškai nesąlygojamas bendravimo ar konkrečių kitataučio sąvybių. Stereotipo turinys daugiausia remiasi istorine patirtimi ir dažnai konkrečiam kitos tautos atstovui yra priskiriama grupinė atsakomybė už

istoriškai susiklosčiusius ekonominius ir politinius santykius tarp tautų. Šis psichologinis mechanizmas ypač lengvai „paleidžiamas“ per etninius konfliktus, ir jo padariniai gali būti pogromai ar net genocidas, vienas didžiausių nusikaltimų žmonijai.

Stereotipai parodo net kai kurias tautines vertybes. Savo grupę individas paprastai vertina pasirinkdamas tokias savybes, kurios jam yra svarbiausios, o antra vertus, garantuoja aukštesnį prestižą, lyginant su kita grupe. Galima teigti, kad lietuviams svarbiausi dalykai yra sąžiningumas darbe, kultūringumas. Būtent pagal šiuos kriterijus jie pirmiausia vertina save, tam tikra prasme pozityviai išskirdami save iš kitų tautų, ypač rusų ir lenkų. Lenkai aukštai vertina darbštumą ir kultūringumą bendraujant. Rusams svarbi vertybė, juos pozityviai išskirianti iš kitų tautų, yra nuoširdumas ir atvirumas bendraujant, žydams – inteligentiškumas. Galima pastebėti, kad tarpnacionaliniame bendravime mes pastebime savo ir kitų bruožus, kurie leidžia mums surasti pozityvių arba bent neutralių mūsų atžvilgiu skirtumų. Kitais žodžiais tariant, mes lyginame save su kitos tautos atstovais taip, kad lyginime nebūtų pralaimėjimo. Taip teigiamas autostereotipas padeda individui adaptuotis kitoje šalyje, išsaugoti savo kalbą, etninius papročius ir tradicijas. Akivaizdu, kad pageidautiną teigiamą identiškumą siekiama išlaikyti pastoviai, nors ilginiui jo turinys gali neatitikti realybės.

Ar galima būtų sumažinti stereotipiškumą ir etninį konfliktiškumą psichologinėmis priemonėmis? Matyt, grupinio favoritizmo ir tarpgrupinės diskriminacijos procesai yra vienas iš psichologijos dėsnių, todėl abejotina, ar psichologinės priemonės, tai yra kontaktų su kitataučiais d. žnumas ar asmens savybės, galėtų stipriai paveikti stereotipų turinį. Konfliktiškumas ir stereotipų turinys tarp tautų daugiausia kinta realiai keičiantis

politinėms, socialinėms ir ekonominėms sąlygoms, nors tam patvirtinti reikėtų atlikti kitus tyrimus. Kol kas mes matome vieną priemonę, galinčią psichologų jėgomis pagerinti tarpnacionalinių santykių situaciją, - t. y. žmonių psichologinis švietimas, pabrėžiantis tarpnacionalinio bendravimo psichologinius dėsningumus.

STEREOTIPIZAVIMO MATAVIMO SKALĖ

LIETUVIAI

tingūs	3—2—1—0—1—2—3	darbštūs
kvaili	3—2—1—0—1—2—3	protingi
nedraugiški	3—2—1—0—1—2—3	draugiški
išpuikę	3—2—1—0—1—2—3	santūrus
nekultūringi	3—2—1—0—1—2—3	kultūringi
šovinstai	3—2—1—0—1—2—3	internacionalistai
abejingi gimtinei	3—2—1—0—1—2—3	mylintys gimtinę
mėgstantys neteisėtai pasipelnyti	3—2—1—0—1—2—3	uždarbiaujantys sąžiningai
nevieninga tauta	3—2—1—0—1—2—3	vieninga tauta

LITERATŪRA

1. Allen V. L., Wilder, D. A. Categorization, belief similarity and group discrimination//J. of Personality and Social Psychology. 1975. Vol. 32, N 2. P. 971-977.

2. Barnouw V. Culture and Personality. Homewood: Dorsey Press, 1979. P. 473.

3. Brown R. J., Turner J. C. Interpersonal and intergroup behaviour//Intergroup Behaviour. Oxford, 1984. P. 33-65.

4. Milner D. The development of eth-

nic attitudes//The Social Dimension. Cambridge; Paris, 1984. Vol. 1. P. 89-110.

5. M o s c o v i c i S., H e w s t o n e M. Social representations and social explanations: from the „naive“ to the „amateur“ scientist//Attribution Theory: Social and Functional Extensions/Ed. by M. Hewstone. Oxford, 1983. P. 98-125.

6. M o s c o v i c i S. The Phenomenon of Social Representations//Social Representations. Cambridge; Paris: CUP, 1984. P. 3-69.

7. L i e b k i n d K. Minority Identity and Identification Processes: A Social Psychological Study. Helsinki, 1984. 206 p.

8. Social identity and intergroup relations/ Tajfel H. (Ed.). Cambridge; Paris. 1982. P. 304.

9. Social representations/Ed. S. Moscovici, R. M. Farr. Cambridge; Paris, 1984. 412 p.

10. S t r a l t o n M., G e r g e. Social Psychology of International Conduct. N. Y.; L., 1929. P. 387.

11. T a j f e l H. Social stereotypes and social groups//Intergroup Behaviour. Oxford, 1984. P. 144-167.

12. T u r n e r J. C. Towards a cognitive redefinition of the social group//Social Identity and Intergroup Relations. Cambridge; Paris, 1982. P. 15-40.

13. V a n K n i p p e n b e r g M. Perception and Evaluation of Intergroup Differences. Leiden, 1978. 154 p.

14. А г е е в В. С. Психология межгрупповых отношений. М., 1983. 144 с.

15. А г е е в В. С., Т о л м а с о в а А. К. Социальная среда, межгрупповое взаимодействие и социальная идентичность//Личность и социальная среда. М., 1987. С. 9-59.

16. Познание и общение. М., 1988. 208 с.

ЭТНИЧЕСКИЕ СТЕРЕОТИПЫ В ВИЛЬНЮССКОМ КРАЕ И ГРУППОВОЙ ФАВОРИТИЗМ

А. Авидонене, Р. Бистрицкас

Р е з ю м е

Изучались этнические стереотипы в Вильнюсском крае. Опрошено 214 человек литовской, русской, польской и еврейской национальности. Были выделены наиболее часто встречающиеся черты, которые можно считать стереотипными. Стереотип литовца (первыми идут наиболее часто встречающиеся в ответах черты): трудолюбивый, националист, культурный, любящий свой край, сдержанный; сами литовцы о себе (автостереотип): трудолюбивые, любящие свой край, покорные, сдержанные. Стереотип русского: низкой культуры, дружелюбный, ленивый, приятен в общении; русские о себе: простые, открытые, трудолюбивые, любящие и умеющие общаться. Стереотип поляка: спекулянт, зазнавшийся, малообразованный, вежливый, трудолюбивый; поляки о себе: трудолюбивые, культурные, вежливые, религиозные. Стереотип еврея: умный, сплоченный народ, умеющий жить, высокой культуры, дружелюбный; евреи о себе: умные, трудолюбивые, легко приспосабливающиеся, стремящиеся к образованию. Был установлен феномен группового фаворитизма в каждой из этнических групп (Г. Тэшвел). Делается вывод о позитивной этнической идентификации в каждой группе, а также о чувстве небезопасности среди поляков и русских.

ETHNIC STEREOTYPES IN THE VILNIUS DISTRICT AND GROUP FAVORITISM

A. Avidoniené, R. Bistrickas

S u m m a r y

Ethnic stereotypes and group identity in the Vilnius District of Lithuania were investigated. A total of 214 subjects of Lithuanian, Russian, Polish and Jewish nationalities, respondents of the

questionnaire, characterized the typical traits of the above nationalities. Traits, most frequently mentioned, were considered as stereotypical. The stereotype of a Lithuanian: diligent, nationalist, cultured, and loving his own country; Lithuanians about themselves: diligent, loving their own country, submissive, and reserved. The stereotype of a Russian: low-cultured, friendly, and lazy, has good interpersonal communication skills; Russians about themselves: simple, open, and diligent, fond and knowing how to communicate. The stereotype of a Pole: speculator, arrogant, low-educated, and polite; Poles about themselves: diligent, cultured, polite, and religious. The stereotype of a Jew: intelligent, united-nation, knows how to live, cultured, and friendly; Jews about themselves: intelligent, diligent, adaptive, and oriented towards education. Group favoritism phenomena in all ethnic groups was found (H. Tajfel). The conclusion about strong positive ethnic identification in all ethnic groups was drawn.